

Apsurd u "Isušenoj kaljuži" Janka Polića Kamova i "Strancu" Alberta Camusa

Mršić, Valentina

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:948057>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-02**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

Valentina Mršić

**Apsurd u djelima *Stranac* Alberta Camusa i *Isušena kaljuža* Janka Polića
Kamova**

ZAVRŠNI RAD

Pula, rujan 2018. godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

Valentina Mršić

**Apsurd u djelima *Stranac* Alberta Camusa i *Isušena kaljuža* Janka Polića
Kamova**

ZAVRŠNI RAD

JMBAG: 0303056638

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Svjetska književnost od romantizma do suvremenosti

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentor: doc.dr.sc. Igor Grbić

Pula, rujan 2018. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli _____ godine.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile

u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način
da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi
Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova
Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o
autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja
otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli _____ (datum)

Potpis _____

SADRŽAJ

1. UVOD	6
2. KREATORI APSURDA	7
2. 1. ALBERT CAMUS	8
2. 2. JANKO POLIĆ KAMOV	9
3. <i>STRANAC</i>	12
4. <i>ISUŠENA KALJUŽA</i>	15
5. OKOVI APSURDA	17
6. OKOVI LJUDSKE EGZISTENCIJE.....	21
APSURD NA DJELU	22
7. APSURDNOST U STRANCU	22
8. ARSENOVA BORBA KAO OBJAŠNJENJE APSURDA	25
9. APSURDNA STAZA MERSAULTA I ARSENA TOPLAKA	28
11. ZAKLJUČAK	31
12. LITERATURA	32
13. SAŽETAK.....	33

1. UVOD

Pojam apsurdna središnji je dio Camusove i Polićeve filozofije. S jedne strane imamo Alberta Camusa, koji je smatran jednim od najvećih filozofa apsurdna, a s druge strane Janka Polića Kamova, koji je suštinski utkan u hrvatsku književnost apsurdna. Dva su velika pisca utjelovljena u jednu misao – apsurd. Camusov apsurd uvelike označava ništavilo i besmislenost ljudskog postojanja koji se ne može osmisliti putem revolta, ali tim revoltom apsurd utječe na osobnu veličinu i dostojanstvo. Za ljudsku stabilnost je važno da čovjek u svakom dijelu svoga života posjeduje ravnotežu između sadašnjeg, prošlog i budućeg vremena i sebe kao individue. Čovjek bez raspoznavanja osobnog identiteta postaje još jedan formirani oklop koji postoji, ali nema svoju funkciju. Put koji čovjek prolazi do same spoznaje samoga sebe završava u zbrci, a zbrku proizvodi upravo on sam – čovjek. Ljudski život i njegov smisao pitanja su bez kraja. Putanja ljudskog življenja ima smjer koji vodi od onoga za čime čovjek teži do onog dijela gdje je prisiljen živjeti, a svaki čovjek je time uvjetovan, ako želi živjeti i postojati. Camus u takvom prostoru pronalazi mjesto za filozofiju i umjetnost. S druge strane imamo Janka Polića Kamova, o kojem se najčešće govori kao o predstavniku hrvatskog futurizma. Ograničiti opus Janka Polića Kamova na futurizam bilo bi netočno i nepravedno. On je književnik kojeg su osuđivali i odbacivali. Slobodan Prosperov Novak tvrdi kako je sve u djelu Janka Polića Kamova imalo budućnost osim njegova života. Opći pregled stvaralaštva dvaju pisaca i analiza apsurdnosti u njihovim djelima pripomoći će shvaćanju apsurdna. Apsurd se u dvadesetom stoljeću često nalazio u umjetnosti i književnosti. Rad je oblikovan na temelju analiza i opisa mračnih problema dvaju različitih pojedinaca: Mersaulta i Arsena Toplaka. Kako bi se ušlo u psihu glavnih protagonista i otkrila istina potrebno je ući u problematiku njihovih života. Na zanimljiv način je Albert Camus formirao lik Mersaulta, ostavio je čitateljima da odluče u kojoj dozi je njegov život apsurdan i smatraju li ga ubojicom. Drugo djelo je hrvatska verzija apsurdne književnosti, *Isušena kaljuža*, Janka Polića Kamova. U tom romanu Arsen Toplak predstavlja lik pojedinca koji nije spoznao samoga sebe te se izgubio u moru životnih problema. Postoje li sličnosti ili upečatljive razlike između dvaju spomenutih likova otkrit će sljedeće rečenice ovoga rada.

2. KREATORI APSURDA

Svaki pisac je poseban na svoj prepoznatljiv način. Svatko svoje doživljaje stvara i prenosi na različite načine, a opet toliko slične. Piščev opseg misli i želja u čitateljevu umu budi posebne i uvelike različite doživljaje i dojmove. Onaj tko nema široke obzore i ne proživljava čitanje djela u svojim mislima nije dorastao zvati se čitateljem. Nema smisla književno obojano djelo čitati i smatrati samo listom papira gdje su zgurana slova jednoga uma. Riječi vještoga pisca sadrže gomilu informacija, opisa i dubinski proživljenih osjećaja. U jednoj sasvim zaokruženoj i smisljenoj cjelini poput knjige možemo pronaći sebe, pronaći smisao postojanja. Upravo ovakve rečenice su uvod u cjelinu koja će se baviti apsurdom i smislom ljudske egzistencije. Pojam apsurdna, na prvi mah, stvara dojam nečega nerazjašnjenoga i nejasnoga.

U djelima *Stranac* i *Isušena kaljuža* može se pratiti rastakanje realizma u modernizam. Oba romana bave se psihom pojedinca i njegovim odnosom prema "nametnutoj" zajednici. Glavni likovi spomenutih romana prožeti su apsurdnom mišlju i gomilom motiva koji prihvaćaju besmisao ljudske egzistencije. U ovim djelima govori se o egzistenciji glavnih protagonista.

Stranac Alberta Camusa je roman o pojedincu koji je negativno nastrojen prema vlastitoj zajednici. Roman je prožet formalnim moralom i tragičnim uvjerenjem da čovjek, kao ljudsko biće, ne smije biti opkoljen nikakvim normama. "Prije mnogo vremena, rezimirao sam *Stranca* rečenicom za koju znam da je paradoksalna: 'U našem društvu svaki čovjek koji ne plače na pogrebu svoje majke izvrgava se opasnosti da bude osuđen na smrt.' Htio sam samo reći da je junak te knjige osuđen zato što ne pristaje sudjelovati u igri. U tom je smislu on stranac u društvu u kojem živi, on lunja po strani, po periferiji svog privatnog života, osamljeničkog i senzualnog. I zato su čitatelji u napasti da ga smatraju izgubljenim bijednikom."¹

Isušena kaljuža je roman koji označava radikalan raskid sa šenoinskom literaturom, i to na strukturalnim razinama. Tematski plan djela prikazuje demonstrativan pomak od romantične i idealizirane pojave hrvatske sadašnjosti i prošlosti. Janko Polić Kamov je sliku prošlosti, koja je vladala dugi niz godina, rekonstruirao u sliku apsurdna. Kamov je u ranijoj književnosti spajao i suprotstavljao groteskni i bizarni prikaz koji izaziva pravi estetski šok

¹ <https://www.mvinfo.hr/knjiga/8779/stranac> (iz Camusovog predgovora američkom izdanju *Stranca*), 25. 8. 2018.

prožet apsurdom. Mnogi književni kritičari smatraju Janka Polića Kamova piscem koji ne vidi granice, on ih ruši. On ruši vrijednosti i očekivanja, oslobađa se autoriteta i nametnutih normi. *Isušena kaljuža* u sebi sadrži duh antifilistarskog revolta, ali i reprezentativne paradokse modernističkog mentaliteta početkom 20. stoljeća.²

“Druga” imena za apsurd, u prenesenom značenju, predstavljaju dva važna pisca ovoga rada: Albert Camus i Janko Polić Kamov. Camus i Kamov svojim djelima i životom predstavljaju apsurd u cijelosti. Njihova imena možemo shvatiti kao sinonime za apsurd.

2. 1. ALBERT CAMUS

Kada govorimo o svjetski poznatom Albertu Camusu, govorimo o piscu koji ima svoj poseban i netipičan književni svijet. Albert Camus je francuski pisac, esejist, novinar, dramatičar, sudionik francuskog Pokreta otpora, kazališni pregalac i sportaš, dobitnik Nobelove nagrade za književnost, začetnik ideje o europskim integracijama i jedan od vodećih intelektualaca 20. stoljeća.³Kao što se može primijetiti, njegovi interesi su bili opsežni i raznoliki. Smatran je jednim od najvećih intelektualaca dvadesetog stoljeća. Ostavio je dubok utjecaj na svoje suvremenike i pisce koji su pisali poslije njega. Camusova djela neprestano teže prema traganju pozitivnih vrijednosti u vremenu nestanka mnogih uporišta vrijednosti. Camusova inteligencija je bila poznata kao jedna od najsvestranijih na području književnosti. Njegova djela nisu plod samo njegove inteligencije, nego i snage njegova karaktera, moći iznošenja misli i sposobnosti razlikovanja *da* i *ne*. *Stranac* je roman koji je ubrzo stekao veliku svjetsku slavu, a napisao ga je s nepunih 27 godina. Dobio je Nobelovu nagradu za književnost s napunjene 44 godine života, točnije 1957. godine. Život mu je okončan u 47. godini kada je preminuo u pomalo nejasnoj prometnoj nesreći. Albert je odrastao u Alžiru u obitelji bez oca. Njegova je majka bila nagluha i nepismena osoba, a upravo je ona postala centar njegovih najosobnijih ispovijesti u većini djela. Bio je fascinantan čovjek, zainteresiran za mnoga područja, više ili manje vezana uz književnost. Studirao je filozofiju, ali književnost mu je ostala glavnim uporištem, uz ostale zanimacije kao što su nogomet, kazalište i novinarstvo. Poginuo je u vrijeme kada je pisao svoju romansiranu autobiografiju koja je u trenutku njegove smrti sadržavala već tristo dvadeset stranica teksta. Knjiga je bila u procesu pisanja, ali ga je neočekivana smrt prekinula u

² Usp. Nemeč, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana*, Znanje, Zagreb, 1998., str. 61.

³ Usp. <https://www.mvinfo.hr/knjiga/8779/stranac>, 25. 8. 2018.

kreiranju daljnjeg teksta. Upravo tu knjigu objavljuje njegova kći trideset i pet godina poslije pod naslovom *Prvi čovjek*. Knjiga *Prvi čovjek* je rasprodana u milijunskom broju širom svijeta. Albert Camus ima opsežan opus koji je izrazito koherentan. Njegov književni opus temeljen je na osjećajima usko vezanima uz ništavilo i tragičnost ljudskog života. Rečenice obiluju opisima nejasnih ljudskih potreba i postupaka. Razmišljanja u njegovim djelima zasnivaju se na okosnici siromaštva, ratovanja, bolesti i osjećaja za lijepo. Njegovo ime se u svijetu knjige doživljava kao preteča egzistencijalističke književnosti, uz što se bitno nadovezuju pojmovi poput apsurdna i besmislenosti života. Za Camusa je bitno naglasiti kako se on nije smatrao pripadnikom spomenutog književnog kruga. Isticao je kako on potiče razvoj pozitivnih ljudskih vrijednosti u društvu te stvara ciklus pobune: *Kuga (Le Peste, 1947.)*, drame *Opsadno stanje (L'Etat de siege, 1948.)*, *Pravednici (Les Justes, 1950.)* i njegov veliki esej *Pobunjeni čovjek (L'Homme revolte, 1951.)*.⁴ Suočava se s teškim pitanjima ljudske sudbine. U njegovim djelima primjećuje se obilje crnila, pesimizma, tjeskobe i životnoga umora. S druge strane, njegova djela prostiru ogroman sag pun iskrenosti, na nekim dijelovima osjeća se dah nade i sigurnosti u čovjeka i njegov um. Ovog izvanrednoga pisca ponekad nije lako shvatiti, njegovi izrazi su dvosmisleni i slojeviti, a ona mračna strana njegova opusa javlja se samo pri teškim životnim situacijama. Često se shvaća kao pisac crnih misli i slijepog besmisla, ali svojim apsurdnim izražavanjem prikazuje zbiljsku stvarnost jednog čovjeka u zajednici. Krojač vječitog lomljenja dvaju polova, "crnog" i "bijelog". Zašto je Albert Camus genij? Uspio je postići da se takve dvije krajnosti poput "mraka" i "svjetla" u njegovim djelima dotaknu.

2. 2. JANKO POLIĆ KAMOV

Janko Polić rodio se 17. studenog 1886. godine na Pećinama (Sušak) u Rijeci u višečlanoj obitelji od čak četrnaestero djece Ante i Gemme Polić. Bio je svestran od malih nogu. Kao šestogodišnjak čitao je Smičiklasu, s nepunih osam godina je zajedno s braćom izdavao kućni književni list *Sokol* te se bavio izvođenjem kućnog teatra. Njegovo idilično djetinjstvo potresle su dvije tragične situacije: 1897. godine umire sestra Marinka, a 1900. sestra Milka. Janko je Milkinu smrt opisao u noveli naslovljenoj "Žalost". Osnovnu školu je polagao s odličnim uspjehom. Upisuje se u Sušačku gimnaziju. U gimnaziji započinje njegov buran život. Polić je bio jedan od osnivača revolucionarno-anarhističkog cenakula *Cefas*, koji

⁴ Usp. <https://www.mvinfo.hr/knjiga/8779/stranac>, 26. 8. 2018.

je osim političko-revolucionarnih težnji imao i umjetničke ambicije. Kao buntovan mladić bio je, prvi put, izbačen iz škole zbog okršaja s profesorom kojemu je pljunuo u lice. U srednjoj školi doživljava prvi veći "brodolom". Do "brodoloma" je došlo onoga trenutka kada se zaljubio u sestru najboljeg prijatelja. Katarina, sestra njegova prijatelja, kasnije se udaje za drugog muškarca. U svojim pjesmama je naziva Kitty. U srednjoškolskim danima vodio je opasan i buran život. Više puta je bio izbačen iz škole, sudjelovao je u protukhuenovskim demonstracijama, sukobljavao se s policijom te je bio kažnjen s tri mjeseca zatvora. Njegov ideal je bila Slobodna Hrvatska izvan Austro-Ugarske. Nakon dvije godine školovanja napušta obitelj i pridružuje se glumačkoj družini u kojoj kao šaptač nastupa širom Hrvatske, Crne Gore i Bosne i Hercegovine. U tom razdoblju njegova života nastaje njegov prvi dramski rad, dramska crtica *Iznakaženi*. Janko prisustvuje smrti svoga oca na Božić 1905. godine i o toj će smrti pisati u noveli "Sloboda". Poslije očeve smrti putuje u Veneciju. Nakon nepuna dva mjeseca vraća se u svoju rodnu zemlju. U Hrvatskoj završava prvi odjeljak prvog dijela svog najznačajnijega djela, romana *Isušena kaljuža*, naslovljen "Na dnu". Krajem 1906. godine vraća se u Veneciju i tada počinje vrhunac njegova stvaralaštva. Bio je to period njegova života kada je koncipirao farsu *Na rođenoj grudi*, pisao je posljednje pjesme izgubljene zbirke *Na Horlinomtalamu*. Započeo je i s pisanjem drugog dijela odjeljka „Na dnu“. Do kraja turbulentne 1906. godine pripremio je za tisak dvije zbirke pjesama – *Psovku i Ištivanu hartiju*, te dvije drame – *Tragedija mozgov* i *Na rođenoj grudi*. Zapanjuje spoznaja da njegove radove nije htjela prihvatiti nijedna nakladnička kuća. Janko i njegov brat Vladimir, uz potporu obitelji, izdaju njegova djela u vlastitoj nakladi. Njegov život obilježila je još jedna slučajna ili pak sudbonosna tragedija. Na Božić 1906. godine, na dan očeve godišnjice smrti, umire majka Gemma. Djela i riječi majke Janko će prenijeti i dočarati u svojoj najboljoj drami, *Mamino srce*, iz 1909. godine. Godine 1907. sastavlja svoj program i sve svoje tekstove potpisuje pseudonimom Kamov. Kamov je tijekom života napisao mnoga djela koja su ga predstavila kao avangardnog pisca. Kao vječiti putnik odlazi, na kraći period, u Torino, gdje započinje s pisanjem trećeg dijela romana *Isušena kaljuža*, „U vis“. Godine 1909. stiže brodom u Italiju iz Marseillea i kratko se zadržava u Napulju, a kasnije, preko Trsta, dolazi u Rijeku. Završio je s pisanjem djela *Knjiga lakrdija* i *Isušena kaljuža*. Nakon napisanih djela i dalje vodi bitku s pronalaskom izdavača knjiga. Između ostalog, Zagrebačko kazalište odbija njegove drame. Tijekom 1909. nastaju drama *Mamino srce*, novela *Sloboda* i kasnije izgubljena djela, *Šmrčanska trilogija*, satirična pripovijest te drame *Lakrdija naše dobi* i *Ah, žene, žene*. Početkom 1910. godine ne odustaje i ponovo nudi svoje drame Zagrebačkom kazalištu, ali ne dobiva nikakve povratne informacije. Nakon više pokušaja ostaje razočaran.

U trenutku razočaranja, razmišlja o putovanju u Španjolsku. Odlazi u Španjolsku na svoje neočekivano, posljednje putovanje. Nakon Španjolske stiže u Bolognu, posljednji talijanski grad u kojemu je boravio. Početkom srpnja je u Kataloniji i nakon samo četrdeset dana provedenih u Barceloni, 8. kolovoza 1910. godine, umire potpuno usamljen, teške duše, duhovno iscrpljen i nepovratno razočaran. Pokopan je, bez imalo empatije, bez imena, na javnom groblju *Sud Este* u Barceloni.⁵

Janko Polić je pisac kojeg je okovala tragična životna sudbina. Takav život zasigurno je jedan od glavnih izvora njegova izražavanja i naglog intelektualnog sazrijevanja. Dok čitamo *Isušenu kaljužu* uviđamo piščev intelektualni pogled usmjeren na pojedinca. To ga čini posebnim i istaknutim u mnoštvu. Gorka sudbina pratila ga je tijekom cijeloga života. Iznimno je zanimljiv pisac, koji je bio neprilagođen i nisu ga prihvaćali afirmirani književni krugovi u Hrvatskoj. Janko je svojih „pet minuta“ slave i vrijednost stekao tek pedesetak godina poslije svoje smrti.⁶

Janko Polić Kamov pisac je kojeg nisu prihvatile mnoge nakladničke kuće, a tu tvrdnju potvrdit će A. G. Matoš:

Njegovo je djelo neuspjelo jer je improvizirano, dakle tek skicirano i nedotjerano, i jer je tragični mladi pisac, (...) dijelio – poput futurista – mišljenje da se abnormalne i konfuzne, nelogične i nesvjesne pojave i senzacije najbolje opisuju stilom abnormalnim, konfuznim, nelogičnim i neliterarnim. On nije shvatao da je vrijednost umjetnosti baš u tome što harmonizuje i stilizuje i ono što djeluje kao nesklad i apsurd, držeći da grdobi sadržaja mora odgovarati grdoba stila i izraza.⁷

Jankova buntovnost i drsko ponašanje uočava se još u gimnazijskim danima. Postaje neustrašivi ateist i nepokolebljivi buntovnik. Pretpostavlja se da je na njegov književni rad utjecalo njegovo životno iskustvo, a ne samo njegovi prethodnici i literatura, što ga čini posebnim u mnoštvu istih. Nakon objave svojih prvih radova, Janko ostavlja hrvatske čitatelje u potpunom deliriju. Njegova su djela potpuni kontrast, suprotstavljaju se svim pravilima vezanim za stih, ritam i motiviku. Motivika je bila karakteristična za simboličku, tj. secesionističko-impresionističku poeziju. *Isušena kaljuža* smatra se prvim romanom koji je izašao izvan očekivanih normi i obilježio je Janka Polića Kamova te je često zvana antiromanom zbog svoje specifičnosti.

⁵ Usp. <https://www.kamov.hr/biografija>, 27. 8. 2018.

⁶ Sejranović, Bekim, *Modernizam u romanu Isušena kaljuža Janka Polića Kamova*, Adamić, Rijeka, 2001., str. 7.

⁷ Matoš, Antun, Gustav, *Sabrana djela*, Zagreb, 1976., str. 223.

Avangarda je naziv za nekoliko umjetničkih pravaca koji se javljaju u prvom desetljeću 20. stoljeća. Zajedničko avangardnim pravcima kao što su futurizam, ekspresionizam, nadrealizam i dadaizam je otpor prema tradiciji. Janko Polić Kamov umro je 1910. godine, a značajke avangardnih pravaca očituju se u njegovim djelima. Kamovljevo se ime najčešće veže za talijanski futurizam, a smatra se i pretečom hrvatskoga futurizma. Međutim, ograničavanjem Kamovljeva djela na futurizam tom bi, desetljećima zanemarivanom, hrvatskom književniku bila učinjena znatna nepravda. Naime, uz futurizam, Kamov svojim opusom anticipira avangardu u cjelini. Kamov je napokon prepoznat kao začetnik ne samo hrvatske, već i europske avangarde.⁸

3. *STRANAC*

Prvi roman koji je predmet proučavanja u ovome radu roman je Alberta Camusa *Stranac*. Ovo izvrsno djelo poznatoga francuskog filozofa i književnika Alberta Camusa jedan je od najznačajnijih umjetničkih tekstova apsurdna ljudske egzistencije. Alberta Camusa smatrali su filozofom i književnikom.

S književnoumjetničkoga stajališta, roman *Stranac* smatra se najboljim Camusovim djelom. Glavni lik romana, Mersault, prima obavijest da mu je majka umrla u ubožnici. Pri primitku obavijesti o smrti majke ne pokazuje nikakvu tugu. Autobusom putuje do ubožnice gdje je ležao lijes njegove majke. Ljudi koji su bili prisutni na pogrebu čudili su se njegovoj ravnodušnosti. Suze nisu tekle niz njegove obraze. Mersault nije izrazio želju vidjeti majku posljednji put. Smatrao je kako je njegova majka živjela onako kako je mogla i nije mislio da se njemu ima što predbacivati zbog toga. U romanu se opisuju ljudi koje je Mersault sreo i upoznao, starci koji su ispraćali njegovu majku na pogreb i razne situacije koje je glavni lik proživljavao u svojoj glavi. Redovito je naglašavao kako nije kriv što mu je majka umrla i što je morao izbivati iz svojega radnog okruženja. Kada je pogreb završio, Mersault se uputio na kupanje. U lučkom kupalištu susreće radnu kolegicu Marie. Mersault i Marie poznavali su se od prije zbog posla kojim su se bavili. Međusobno su se simpatizirali te su privlačili jedno drugo. Marie Cardon je daktilografinja. Međusobno su izmjenjivali nježnosti na bovi u lučkom kupalištu dok su se brčkali u vodi. On je nosio crnu kravatu, a Marie je sumnjala u to kako se našao u nekakvoj žalosti. Navečer su otišli u kino, nakon kina Marie je prespavala

⁸ Usp. Polić, Iva, "Janko Polić Kamov – Ususret avangardi", *Anafora*, ReviewArticle, Split, 2017., str. 131.

kod njega te je ranom zorom otišla kod tetke. Mersault dan provodi promatrajući prolaznike na ulici, razmišljajući kako prolazi još jedna nedjelja, da je majka već pokopana, da će ponovo sutra na posao i po njemu se nije ništa posebno promijenilo. Sljedećeg dana vratio se u ured. Šefa je zanimalo koliko godina je imala njegova majka na dan pogreba. Mersault nije znao koliko točno godina je majka imala pa je odgovorio: „Oko šezdeset“. Bio je zadovoljan već toga dana iako mu je majka umrla par dana prije. U sljedećim događajima upoznajemo susjeda Salamana. Salamano je njegov prvi susjed, koji živi sa psom. Susjed redovito maltretira i tuče psa. Raymond Sintes je njegov drugi susjed, za kojeg su govorili da živi od žena. Raymond je htio postati prislan prijatelj s Mersaultom, ali je Mersaultu bilo sasvim svejedno hoće li oni biti prijatelji ili ne. Raymond je bio konfliktna osoba, sukobio se sa svojom bivšom ljubavnicom, a u tu je svađu bio umiješan i Mersault. Raymond poziva Marie i Mersaulta na vikendicu svojega prijatelja te uskoro odlaze zajedno. Međutim, Raymonda progoni skupina Arapa, a jedan među njima je brat njegove bivše ljubavnice. Bivša ljubavnica ga je iznevjerila pa ju je zbog toga istukao. Izbija tučnjava u kojoj je Raymond ozlijeđen i tada se u njemu budi želja za osvetom. Mersault nagovara Raymonda da mu preda pištolj kako ne bi došlo do većeg incidenta. Dok je Mersault šetao plažom, nailazi na Arapina koji je u ruci imao nož. U trenutku kada je Arapin izvadio nož, Mersault zaslijepljen suncem, koje se odrazilo na oštrici noža, direktno puca u njega i ubija ga. Ispričani događaji prvi su dio romana. U prvome dijelu romana glavni protagonist postaje ubojica.

Mersaultov boravak u zatvoru, nakon ubijanja Arapina, drugi je dio romana. Cijeli drugi dio romana zbiva se u zatvorskoj ćeliji i Mersaultovu umu. Mersault je lik koji ne shvaća realnost situacije u kojoj se našao. Radi se o neobičnom liku koji bi, kada ne bi imao što reći ili komentirati, rekao da mu je „svejedno“. Posve neozbiljno shvaća pritvor i zločin koji je počinio. U zatvoru ga posjećuje djevojka Marie. Njemu je uvijek bilo sasvim svejedno, voli li Marie, hoće li biti pravi prijatelj s Raymondom, koliko je godina imala njegova majka te mnoštvo drugih situacija i pitanja. Dok je ležao u ćeliji, tužiteljstvo je istraživalo njegov slučaj i raspitivalo se o njegovu životu prije samog ubojstva. Sud neprestano naglašava kako je Mersault beščutan i bezosjećajan jer nije pustio suze na pogrebu svoje majke, a još više ga je šokiralo saznanje o njegovu pronalasku ljubavnice istoga dana kada je majka pokopana. Mnoge su se polemike vodile oko njegove situacije, ali nitko nije mogao shvatiti ubojičino hladnokrvno ponašanje. Na kraju je izmišljena čitava urota, u sklopu s Raymondom, o teškom ubojstvu s predumišljajem. Mersaulta sud osuđuje na smrtnu kaznu. Tada se u njegovu umu budi cijeli splet razmišljanja i filozofskih sinteza o smrtnoj kazni. Cijeli tijekom neugodnih

dogadjanja obilježio je Mersaultov život: pritvor, suđenje i na kraju okrutna osuda na prisilnu smrt. Svaki od nabrojanih događaja proživljavao je smireno. Svaku neugodnu vijesti doživljavao je kao nešto što se ne događa upravo njemu i zbog toga je sam sebi postao „stranac“. Nije bio spreman saslušati utjehu. Naljutio bi se do srži svaki put kada bi mu ispovjednik nudio utjehu. Spominje kako su ga zapravo osudili jer nije plakao na sprovodu svoje majke i kako ga nitko ne razumije jer on ne živi u iluziji te opet napominje kako mu je svejedno. Proživio je život onako kako je htio i mogao uz potpuno oslobođenje od iluzija. U romanu se pronalazi velik broj apsurdnih elemenata vezanih za egzistenciju pojedinca koji se ne uklapa u zajednicu u kojoj se nalazi po mnogim načelima. Roman završava zanimljivom tezom glavnog lika o pogubljenju: „Osjećajući da je tako sličan meni, da mi je napokon bratski blizak, uvidjeh da sam bio sretan, i da sam još sretan. A da se sve ostvari, da se ne osjećam toliko sam, ostalo mi je samo da poželim da na dan moga smaknuća bude mnogo gledalaca i da me dočekaju povocima mržnje.“⁹

Roman se može tumačiti na različite načine, ali jedno je u velikoj mjeri istinito: ovaj roman srodan je sa Sartreovom filozofijom. Radi se o filozofiji egzistencije, koja podrazumijeva shvaćanje ljudske egzistencije kao načina ljudskog postojanja, življenja i upravljanja životom.

Mnogi smatraju kako je *Stranac* moralistička osuda pravosuđa. Tumačenje sudske kazne koja je upućena Mersaultu može se promatrati s druge strane; Mersault nije ubio s predumišljajem i tada dolazi do apsurdna u pravnoj kazni koju je donijelo pravosuđe. Kada gledamo iz drukčije perspektive, uviđamo da su Mersaultu sudili ljudi koji ga ne razumiju. Njima je njegova bešćutnost predstavljala grijeh i zločin, ali jednako tako može se reći da je takvo ponašanje proizašlo iz unutarnje osjećajnosti koja nije prodirala u vanjski svijet. Mersault je živio iznad granica očekivanog i normiranog. Njegovo ponašanje može se protumačiti i kao osjećajnost koja se nije htjela prikazati očekivanim postupcima i „glumom“. Smatrao je da većina ljudi na pogrebima plače samo zato što je to „normalno“ i očekivano od njih.

Mersault, mladi francuski službenik, predstavlja „stranca“ u gomili istih koji žive život u svijetu skovanom na očekivanim postupcima, navikama i običajima. Zanimljivo je što kroz njegove postupke i razmišljanja u romanu možemo ući u srž njegove psihe. Mersault je samo živio život zbilje. Njegovo ponašanje je dosljedno njegovu pogledu na stvarnost i otkriva

⁹ Camus, Albert, *Stranac*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2004., str. 94.

njegov čvrsti karakter, koji je ostao dosljedan samome sebi i koji nisu pokolebala očekivanja i društvo u kojem se nalazio. Slučaj koji ga je zadesio ostavio mu je nesagledive posljedice i na kraju ga pravosuđe osuđuje na smrt bez „pravoga razloga“. Važno je napomenuti da Camus u svom romanu ne osuđuje Mersaulta zbog njegova čina ni u jednoj rečenici djela.

Kada se govori o vrijednostima, uporišna vrijednost ovoga romana je u Camusovu stilu pisanja. Roman je pisan sasvim jednostavno na izuzetno dojmljiv način. Izvrsno je ocrtan karakter pojedinca i njegovo raspoloženje u cjelokupnoj atmosferi romana. Atmosferu romana čini niz neočekivanih i besmislenih slučajnosti koje u većini slučajeva utječu na način ponašanja kod pojedinca poput Mersaulta.

4. ISUŠENA KALJUŽA

Jedan od najvećih uspjeha Janka Polića Kamova je roman *Isušena kaljuža*. Ovo je neobičan roman, pomalo izazovan za čitanje, ali vrijedan svake pročitane rečenice. Autor ovaj roman piše između 1906. i 1909. godine. Djelo nastaje u vrijeme procvata njegova intelektualnog razvoja. Može se primijetiti razlika između tri dijela od kojih se roman sastoji. Neočekivani naslovi dijelova, u prvi mah, čitatelja ostavljaju u nedoumici: „Na dnu“, „U šir“ i „U vis“. Zbog spomenutih životnih okolnosti koje su ga snašle, Janko upada u socijalne, psihološke i intelektualne krize te se okreće načinu pisanja koji prati takav intelektualni i psihološki pad njegove duše i osjećaja. Roman je skovan u obliku dnevnika. U romanu je prikazan život intelektualca Arsena Toplaka. Arsen Toplak je zapravo Jankov alter-ego. U romanu možemo pronaći mnoge važne odrednice novelistike kojom se bavio Janko Polić Kamov. Mnogi kritičari ovo djelo smatraju osobnom kronikom u koju su utkana sva naslijeđena kompozicijska načela proze tadašnjeg vremena. Roman govori o neobičnoj личности te je osjenčan autobiografskom notom. *Isušena kaljuža* nema klasičnu fabulu koja se očekuje na samom početku čitanja romana. Fabula ovoga romana uvedena je u sferu psihe pojedinca, glavnog junaka Arsena. Spomenuti „podnaslovi“ romana s neobičnim nazivima samo su status tadašnje piščeve svijesti. Dobar pripovjedač stvara dobro štivo, što se u potpunosti može reći i za ovaj roman. Pripovjedač je zanimljivo subjektivan te pripovijeda u prvom i trećem licu. Struktura samoga romana razvedena je u mnoštvo malih „epizoda“ koje se javljaju kao slobodne asocijacije.

Isušena kaljuža odličan je primjer romana iz ranije faze avangarde, kada je smjer bio okrenut prema novijim metodama u književnosti. Književnici su se uz takve metode htjeli istaknuti, izraziti svoje misli i popularizirati svoj tekst. Među glavnim načelima romana su šokantnost i uzastopno negiranje, a upravo takva načela, u narednim desetljećima, bila su važne odrednice književnosti. Glavni razlog zašto je Kamov postao jedan od omiljenih pisaca je taj što se viteški trudio pisati nešto novo i drukčije. *Isušena kaljuža* se iz toga razloga, kroz mnoge godine hrvatske književnosti, nazivala antiromanom. Dovoljno je reći kako je Kamov htio biti poseban, a u tome je i uspio.

Na dnu je naziv za prvi dio romana. U ovome dijelu govori se o Arsenu Toplaku, buntovnom intelektualcu koji otkriva kako boluje od tuberkuloze. Tuberkuloza je bila uobičajena zarazna bolest s prijelaza devetnaestog u dvadeseto stoljeće. Kraj jednog i početak drugog stoljeća označili su vrijeme burnih promjena, noviteta i mnoštvo oboljelih i umrlih od tuberkuloze. Arsen je bio specifičan mladić koji svoju bolest nije doživljavao kao zamku, nego kao prednost. Tuberkuloza mu je bila prednost pred svim ostalim ljudima i veliko životno iskustvo. Ovaj dio romana pisan je u trećem licu. Prvi dio romana obuhvatio je mnoge životne situacije i događaje koji se vežu za čovjekov život. Javljaju se teme poput prijateljstva, obiteljskih situacija, ekonomsko-socijalnih problema i ljubavnih odnosa.

U ostala dva dijela romana, Arsen je i dalje protagonist zbivanja. U drugom se dijelu javlja obrat, ovaj put Arsen prepričava svoju priču u prvom licu, dakle subjektivno, odnosno iz perspektive neshvaćenog intelektualca. Kroz ovakav se roman učestalo prožimaju motivi poput neimaštine, bolesti koja glavnog lika prati u stopu, neostvarene ljubavi i pobune intelektualaca. Arsen priča priču iz osobne perspektive, iz kuta svojega razmišljanja pa se s razlogom Arsen Toplak smatra "kreatorom" ovoga romana.

Treći dio romana sadrži, na samom kraju, potpis glavnog lika Arsena, ali je zanimljivo što se prije samoga potpisa može uočiti dio rečenice u kojoj navodi: „Nisam ja“. Janko Polić Kamov ovom je rečenicom htio ukazati na problem identiteta glavnog junaka. Arsen je lik koji se u suštini borio sa svojim životnim identitetom. Kao i uvijek neobičan i kontroverzan, pisac poput Kamova čitatelja ostavlja u šoku. Kamov je ovaj roman potpisao imenom svojega glavnog lika. To je napravio jer u realnosti Arsen predstavlja Kamova. U ovakvim situacijama otkriva se Kamovljeva specifičnost, uporaba jezičnih asocijacija te spajanje književnih metoda poput parodije, ironije, visokog i niskog stila, intertekstualnosti, metatekstualnosti, neodređenosti i sličnoga koje su bile prisutne još i kod Cervantesova *Don Quiotea* i

Sterneovih romana.¹⁰ vo djelo može se nazvati i metaumjetničkim zbog mnogih isječaka u kojima Arsen prepričava svoje stavove i razmišljanja, od slikarskih i književnih tema do raznih situacija i razgovora s prijateljima o problemima pisanja. Arsen je lik koji promatra stvarnost oko sebe, često ironičan i nagao. Na kraju glavni lik u samome sebi otkriva pisca. Kada se sažmu sve situacije iz romana, može se o djelu govoriti kao o romanu koji traga za umjetnikom nekog novog vremena. Može se reći kako se djelo u cijelosti bavi piscem, odnosno umjetnikom koji se još nije dokazao u potpunosti i koji tek traži svoj put u mnoštvu drugih. Roman se temelji na isticanju rušenja osnovnih ljudskih vrijednosti koje je krojilo društvo. Zamišljeni Kamovljevi svijet prepun je rušilačkih stanja uma. Takva stanja su alkoholizam, sadizam, incest i nestabilnost. Kada se čovjek nađe u spomenutim stanjima, dolazi do rušenja osnovnih ljudskih vrijednosti kao i u slučaju Arsena Toplaka. On je lik koji je nekoliko puta izbivao iz rodne domovine bez ikakve doze žaljenja ili nostalgije. Nikada mu nije nedostajala doza slobode i ustrajnost da krene novim putem bez obzira na okolnosti i planove.

Važno je istaknuti i analizirati Arsena kao glavni lik romana *Isušena kaljuža*. Arsen kao nositelj zbivanja u romanu, mladi intelektualac koji spoznaje i prihvaća bolest koja ga je snašla, postaje apsurdan lik. Kroz život su ga pratile teške situacije, ali se kroz cijeli svoj život trudio biti poseban i drugačiji. Bitan dio njegova života zaokupila su razmišljanja o umjetnosti te na samome kraju u sebi pronalazi čar umijeća, pisca. Možemo sa sigurnošću reći kako je roman itekako okovan velikom dozom ironije protagonista, što ovaj roman čini neobičnim i posebnim.

5. OKOVI APSURDA

Apsurd je kompleksan pojam koji se može shvatiti na više različitih načina. Pojam apsurd uglavnom je vezan za prolaznost ljudskog života, bolje rečeno za ljudsku egzistenciju. Riječ *apsurd* potječe od lat. *absurditas* što otkriva nešto *proturječno*, u prenesenom smislu *nesposobno*, *nespretno*.¹¹ U mnogim dijelovima života možemo naići na apsurdne stvari, nešto što se smatra kao glupost ili bez smisla. To je uglavnom nelogičan, neočekivan, neobičan ili nejasan proces ili fenomen. Shvaćanje apsurdna u umu većine ljudi suprotno je od uma pojedinca poput Mersaulta ili Arsena, a često se za to veže i suprotno

¹⁰ Tadić-Šokac, S. (2012.) Isušena kaljuža Janka Polića Kamova kao samorodni roman, *Fluminensia*. [Online] 24. (2). str. 8. Dostupno na: [file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/fluminensia_2_2012_Tadic_Sokac%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/fluminensia_2_2012_Tadic_Sokac%20(1).pdf). [Pristupljeno: 28. 8. 2018.]

¹¹ Usp. <https://hr.m.wikipedia.org/wiki/Besmislica>, 29. 8. 2018.

zamišljanje, značenje, točnije suprotna semantika od većine ljudi koji žive po vrijednosnim normama i pravilima.

Pojam apsurdna javlja se u 20. stoljeću, najprije, u kazalištu, kao žanr teatra apsurdna. U takvom teatru temelj je bio prikazivanje besmislenih prizora i niza proturječnosti na daskama kazališne pozornice. Načelo je apsurdna pokazivanje čovjeka u ostvarenju u kojem tuga, patnja, bol i bijeda nemaju nikakva smisla. pisci koji su svoja djela bojali po principu apsurdnog razmišljanja jesu i dva glavna umjetnika ovoga rada: Albert Camus i Janko Polić Kamov. Pojam intelektualca čest je u apsurdnoj književnosti. Za apsurd se veže pojam čovjeka koji ne razmišlja na način kakav se od njega očekuje i koji odbacuje nametnute vrijednosti. Apsurd se u cijelosti protivi zdravom razumu, normalnomu, razboritom mišljenju. To je skup pojmova ili tvrdnji koji su smisleno nesuvisli, protuslovni, protivni logičkim principima. Camus i Kamov u svojim djelima stvaraju svijet pojedinca koji je apsurd sam po sebi. U svijetu apsurdna ljudske egzistencije čovjek je „stranac koji ni sam sebe ne prepoznaje“.¹² Do apsurdna dolazi u svijetu u kojem je čovjek oslobođen glume i iluzije. Čin ubojstva usko je vezan za apsurd i taj njihov odnos je mjerilo po kojem je ubojstvo rješenje apsurdna. „U privrženosti čovjeka svom životu postoji nešto jače od svih nevolja svijeta. Sud tijela vrijedi isto toliko koliko i sud duha, i tijelo uzmiče pred uništenjem. Mi se navikavamo da živimo prije nego što steknemo naviku da mislimo.“¹³ Emocije u čovjeku znaju biti istodobno udaljene, prisutne, zbrkane ili neodređene poput onih koje nam pruža ljepota ili onih suprotnih koje dobivamo uz dozu apsurdna. Osjećanje apsurdnosti može prožeti čovjeka svojom očajnom odbojnošću, crnom svjetlosti, nečim neshvatljivim. Apsurd je razdvojenost između duha koji nešto želi i svijeta koji obmanjuje ovaj raspršeni svijet i proturječnost koja ih povezuje.¹⁴ Apsurd nije lako postići.

Tko je to, ustvari, apsurdni čovjek? To je onaj koji, ne negirajući vječnost, ne čini ništa za nju.¹⁵ U određenim pogledima na apsurd može se reći da nostalgija apsurdnom čovjeku nije strana. Svaki apsurd koji se javlja u čovjeku ne bi se mogao održati bez dubokih i postojećih misli koje ga svojom snagom drže na površini vode.

Životi Mersaulta i Arsena Toplaka temeljeni su na apsurdnom ozračju, ali njihovi životi ne bi mogli opstati bez nekakve duboke misli koja ih na neobičan način održava.

¹² www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3454, 29. 8. 2018.

¹³ Camus, Albert, *Mit o Sizifu*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1961., str. 18.

¹⁴ loc. cit.

¹⁵ Camus, Albert, *Mit o Sizifu*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1961., str. 67.

Postoji, dakle, metafizička sreća koja podržava apsurdnost svijeta.¹⁶ Krojenje života na temelju apsurdnosti očekuje vjernost i takvo prihvaćanje borbe. Bitno je znati disati paralelno s apsurdom. Apsurdni likovi znaju da je čar u prelasku otoka koji vodi u besmisao. Čar je u tome da učine život smislenim na način drukčiji od ostatka ljudi koji žive po nametnutim i vrijednosnim pravilima.

Izvlačim iz apsurda tri zaključka: svoj revolt, svoju slobodu i svoju strast. Samom igrom svijesti pretvaram u životno pravilo ono što je poziv na smrt, tako odbacujem samoubistvo. (...) Apsurd se rađa iz ove suprotstavljenosti između ljudskog poziva i bezumne tišine svijeta. Upravo tu je ono što treba da zaboravimo. Upravo tu je ono čega treba da se čvrsto držimo, jer sve posljedice jednog života mogu dotle da proisteknu. Iracionalno, ljudska nostalgija i apsurd koji izbija iz njihove suprotstavljenosti, eto tri glavna zaključka drame koja treba nužno da završi sa svom logikom za koju je život sposoban.¹⁷

Temelji apsurdnosti dijele ljude na dobre i loše, točnije, ljudi su ili zanimljivi ili dosadni. U apsurdnom svijetu je sve „jednolično“ i „svejedno“, osjećajnost se ne prikazuje vanjskom svijetu u velikoj mjeri.

Postoje mnogi pisci koji su pisali o apsurd, neki su pisali o samom viđenju apsurda, a neki pak o smislu apsurdnosti. Njihova glavna teza je prikazivanje i naglašavanje činjenice da je ljudska sreća prolazna, a ljudski život smrtnan. Život i sreću čovjek cijeni enormno, ali smo u isto vrijeme svjesni svoje smrtnosti te su zbog toga naše životne težnje besmislene. Čovjek može živjeti u skladu s oprekama poput sreće i nesreće, ali teško prihvaća paradoks, točnije cijeni život i u isto vrijeme shvaća da je besmislen. Smatra kako su mnoge stvari u našim životima bez smisla, ali postoji nešto što daje cijeli smisao tim stvarima i našim životima.

Ako je sve oko vas apsurd, zašto još uvijek živite? Albert Camus ovo pitanje smatra ključnim egzistencijalističkim pitanjem. Pronalazi ga kod mnogih filozofa egzistencije, ali onu posebnu čar odgovora na ovo pitanje pronalazi u obradi mnogih pisaca, među kojima se ističu Dostojevski i Kafka. Dvadeseto stoljeće bilo je doba glavnih sukoba u umjetničkim djelima kojima je središnja tema bila „pojedinač sam sa sobom“. Tada se javljaju pitanja smisla i to je bio prvi čin za bilo koju radnju, a nekad je smisao i njegovo pitanje bilo i jedina radnja u umjetničkom djelu. Fascinantno je spomenuti da svrha za čovjeka dvadesetog

¹⁶ Camus, Albert, *Mit o Sizifu*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1961., str. 91.

¹⁷ Camus, Albert, *Mit o Sizifu*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1961., str. 21.

stoljeća gotovo nije ni postojala, a zbog toga se i pišu apstraktno-apsurdna djela u kojima protagonisti nemaju nikakvu dozu čuđenja pri apsurdnim situacijama.

Oba protagonista gore spomenutih djela *Isušena kaljuža* i *Stranac* likovi su koji se ne uzdaju u Boga i ne slijede vjeru. Njihova percepcija prikazuje apsurd na koji je čovjek protiv svoje volje osuđen. Glavni pokretač apsurdnosti je biti nejasan sam sebi, ne razumjeti vlastitu suštinu i tako ostati zagrljen apsurdom – ovo je jedna od glavnih teza većine filozofa apsurd. Kamov smatra kako je apsurd nemoguće preskočiti. Albert Camus je pisac koji svoj apsurd predstavlja kao nešto što je uključeno u život i nastojanje da nema toga Godota ili Boga koji nas može izvući iz apsurd koji nas okružuje. Camusov *Sizif* podsjeća nas na radnika kojemu je svaki dan isti i njegov život postaje čisti apsurd. Njegov život se svodi na jednoliku vječnost: spavanje – posao – kuća – spavanje i tako u krug. Apsurdni čovjek prigrlji svoju sudbinu i prihvati je u cijelosti i to je po Camusu jedini ispravan način odnošenja prema apsurd.

Apsurd je kompleksan pojam koji otvara različite stavove kod pojedinaca. Zaključiti apsurd kao pojam nije laka stvar. Ne postoji jasna i točna definicija apsurd oko koje bi se svi jednako složili. Možda apsurdnost nije nepremostiva, možda je ideja o smrti iluzija i ostanak u apsurdnom svijetu je nametnuta bolest koja izaziva smrt.

Ako nam je vječnost samo čista iluzija, onda ne preostaje ništa drugo nego prihvatiti svoj apsurd i gurati kamen na uzbrdicu poput Sizifa, ne odustajući. Apsurd možda i ne traži konkretan odgovor, možda predstavlja samo obični ljudski izmišljeni teatar uma. Taj apstraktni plod ljudskoga uma zvan apsurdom dovodi nas do vlastita izbora, potrebno je samo znati želimo li ga okusiti ili ne. Dok sami u sebi ne razjasnimo osnovna egzistencijalna pitanja, naš odabir samo čeka u redu.

S druge strane, apsurd možemo okarakterizirati i kao logičnu nemogućnost. Zanimljivo je što se riječ apsurd često čuje u svakodnevnom životu. Kada gledamo iz drugoga kuta, često se oko nas događaju apsurdi. Nešto što je nelogično, izvan razuma ili nerazumljivo u našoj svakodnevicu smatra se besmislenim ili apsurdnim. Možemo reći i da je planiranje budućnosti bez saznanja što će se dogoditi sutra, prekosutra ili za tri mjeseca na neki način apsurd.

Zanimljivo bi bilo istaknuti razmišljanje Milana Machoveca, koji apsurd kao pojam tumači na sljedeći način. On golemu raširenost stava apsurd u 20. stoljeću pridodaje tome da

su samo jake osobnosti, tvorci duhovnoga bili u mogućnosti poistovjetiti se s vlastitim djelovanjem i osloboditi od pomisli na apsurdnost života.¹⁸

6. OKOVI LJUDSKE EGZISTENCIJE

Doista, kada samo sebi postavimo pitanje o smislu života shvatimo da vjerojatno nismo jedini koji se propitkujemo o tom „neshvatljivom“ smislu. Koliko god odgovor na ovu nedoumicu bio kompleksan, on je i logičan. Smisao života treba biti življenje. Život podrazumijeva skup osjećaja, vjerovanja, razuma i logike.

Egzistencijalizam je pravac u suvremenoj filozofiji koji se bavi pitanjem i problemom ljudske egzistencije. Dolazi od latinske riječi *existentia* što znači postojanje. Pojam egzistencije u ovome radu podrazumijeva subjektivan pogled na ljudski život. Osobni položaj čovjeka i njegovu životnu situaciju pronalazimo u dva istaknuta djela i dva glavna lika ovoga rada. Pojam egzistencije podrazumijeva promatranje čovjeka u središtu kao djelatne, žive i osjećajne individue.

Čovjek je jedino biće na Zemlji koje posjeduje mogućnost svjesnog odnosa prema svom postojanju. Sloboda, neponovljivost, autentičnost, individualnost temeljne su odlike ljudske egzistencije. Važno je spomenuti nekoliko imena koja se često vežu za pojam egzistencije i njezine filozofije: Pascal, Nietzsche, Dostojevski, Freud.

Kierkegaardova filozofija tumači egzistenciju kao slučajnu, neponovljivu, konačnu i prolaznu prekretnicu u životu pojedinca. Čovjek kao individua nesiguran je u svijetu jer nema čvrstog oslonca, ne postoji jedan i postavljen smisao ili svrha koju čovjek treba ostvariti. Egzistencijalna je istina uvijek subjektivna i osobna pa se ne može racionalno razumjeti. Kierkegaard smatra kako pitanje individualnog životnog smisla nikada neće biti u potpunosti riješeno.

Milan Machovec smatra kako je 20. stoljeće i noviteti koji su došli s njim središnji krivci za masovno uplitanje i preispitivanje apsurdnog smisla u ljudskoj egzistenciji.

¹⁸ Mahovec, Milan, *Smisao ljudske egzistencije*, Biblioteka Sintagma, Zagreb, 2008., str. 10.

Dvadeseto stoljeće jednako je obesmisliilo područje rada kao i područje „oslobođenosti od rada“.¹⁹

Pojam ljudske egzistencije suviše je složen i apstraktan, kao i pojam apsurdna. U literaturi ćemo naići na razna mišljenja, objašnjenja i definicije, ali ništa od toga u svojoj suštini nije jezgra svega i čvrsta točka. Dok neki za pojam egzistencije i apsurdna vežu Boga i vjeru, drugi ih pak odbacuju i negiraju. Pojmu egzistencije često se pridodaje glagol *biti*, koji opisuje postojanje, stajanje i prisustvovanje u zemaljskom i duhovnom svijetu. Ljudska vremenska egzistencija može se shvaćati kao priprava za vječnu egzistenciju koja slijedi. Prema Jurčeviću, to se odvija kroz življenje svoje vlastite smrti, kroz nju cijeli ljudski život dobiva svoj smisao izlazeći iz vremena u vječnost koja ne prestaje i u tome je smisao suočenja sa smrću.²⁰

APSURD NA DJELU

7. APSURDNOST U STRANCU

„Danas je mama umrla. Ili možda jučer, ne znam. Dobio sam brzojav iz ubožnice: „Majka je preminula. Ukop sutra. S poštovanjem.“ Ali to ništa ne znači. Možda je to ipak bilo jučer.“²¹ Camusov Mersault živi jednolično i od toga nema velike koristi. Roman je to u kojem se događa ubojstvo Arapina. Glavni lik Mersault zaslijepljen je žegom, opijen suncem pišćeva rodnoga grada Alžira. Svako razmišljanje, pokret ili namjera prije samog čina ubojstva opisani su s velikom preciznošću. Sasvim je jasno da ubojica zvan Mersault nema nikakve veze s činom ubojstva. Arapin koji je usmrćen nije bio u svađi s Mersaultom, nego s njegovim prijateljem Raymondom. U tuči je ranjen nožem, poslije toga prolazi vrijeme koje je bilo potrebno za to da se sparani zrak uvuče do neizdrživosti i tako svi ljudski motivi postaju samo trepetanje zraka nad pijeskom i vodom. Prije same situacije ubojstva, pripovjedač, ili možda Mersault, u prvom licu piše jasne i razumljive misli. Kasnije, opijen neizdrživom vrućinom, okupan znojem, gubi se u težini zraka i vlastitim nejasnim mislima. Onako opijen suncem i malaksao vidio je kako Arapin izvlači nož iz džepa, ali pri opisu toga trenutka nigdje se ne

¹⁹ Mahovec, Milan, *Smisao ljudske egzistencije*, Biblioteka Sintagma, Zagreb, 2008., str. 9.

²⁰ Jurčević, M. (1974). Pogled na čovjeka i smisao smrti. *Crkva u svijetu*. [Online] 9 (2). str. 160. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/91503>. [Pristupljeno: 28. 9. 2018.]

²¹ Camus, Albert, *Stranac*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2004., str. 7.

ističe bojestvo u samoobrani. Ubojestvo ostaje otvoreno pitanje poslije čitanja romana, ono ostavlja mogućnost dvostrukoga čitanja i tumačenja.

Radi li se u ovome romanu o hladnokrvnom ubojstvu ili ubojstvu učinjenom u strahu i samoobrani? „A tada, ne pridižući se, Arapin izvadi nož i pokaza mi ga na suncu. Svijetlo sijevnu na čelik i kao da me duga svjetlucava oštrica pogodi u čelo. U isti mah znoj nakupljen u obrvama poteče mi odjednom niz kapke i zastre ih mlakim i gustim velom.“²² Nakon ubojstva, Mersault se ponaša kao da nije počinio zločin. Pravosuđe, koje na kraju Mersaulta osuđuje na smrtnu kaznu, nema nikakve dvojbe o Mersaultovu zločinu i krivici. Velik broj čitatelja i kritičara smatra kako je sud dao pravednu odluku o sudbini apsurdnog pojedinca. Mersaultov čin opisan je kao ubojstvo s predumišljajem. Ovdje se zapravo radi o apsurdnom ubojstvu.

„Napeh se svim svojim bićem i ruka mi se zgrči na revolveru. Otponac popusti. (...) Zatim opalih još četiri puta u nepomično tijelo u koje se meci zabijahu a da se ništa nije opazalo. Bijahu to kao četiri kratka udarca kojima sam pokucao na vrata nesreće.“²³ Sud i javni tužilac složili su se u tvrdnji da je ubojica nemoralan zato što je odmah dan poslije ukopa svoje majke pronašao ljubavnicu. Odao se najsrमतnijem bludu po mišljenju porote i javnog tužitelja. Odbijao je ispovjednika jer je tvrdio da je ateist. Ovdje se javlja opreka između apsurdna i božanskog. „On pokuša skrenuti razgovor na drugu stranu i upita me zašto ga zovem 'gospodine', a ne 'oče'. To me razjari pa mu odgovorih da mi on nije otac.“, govori Mersault.²⁴ U tom trenutku ga je najviše uzbudilo viđenje ispovjednikove sigurnosti kada mu priča o Bogu. „On je baš tako siguran, je li? Pa ipak, cijela ta sigurnost ne vrijedi ni pišljiva boba. Nije čak siguran ni da je živ jer živi kao mrtvac. Ja sam naoko praznouk, ali sam siguran u sebe, siguran sam u sve, sigurniji od njega, siguran u svoj život i u smrt koja će doći.“²⁵ Bio je siguran u svoju smrt jer mu je bila dosuđena smrtna kazna. Užasnuti svećenik s prijezirom pokušava utjecati na Mersaulta i njegov apsurdan um, ali ne uspijeva. Mersault odbija ispovijed i bilo što vezano za Boga i božanstvo.

U Mersaultovu slučaju, živjeti svojim životom znači prostirati put prema smrti. Glavni protagonist iz svoje apsurdne nesreće rađa iskupljenje. On je zarobljenik kojemu je uvijek sve

²² Camus, Albert, *Stranac*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2004., str. 47.

²³ loc. cit.

²⁴ Camus, Albert, *Stranac*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2004., str. 93.

²⁵ loc. cit.

dobro i koji na svako pitanje odgovara sa „svejedno mi je“. Od svih monologa koje je vodio u djelu, baš u posljednjem monologu nalazi se zastrašujući piščev identitet pun apsurdnosti.

U romanu dolazi do spleta zemaljskog i božanskog razmišljanja – u situacijama gdje se odvija „rat“ između ispovjednika i Mersaulta. Na zadnjim stranicama romana ispovjednik je prikazan kao osoba koja brani duh božanstva, a Mersault je onaj koji se njegovim tvrdnjama suprotstavlja. Ispovjednik svojim mislima potvrđuje svoju nevinost i žaljenje nad osobom poput Mersaulta. Mersault biva optužen zbog ubojstva Arapina, ali smaknuće mu prijete iz razloga što nije plakao na sprovodu svoje majke. Pravosuđe je bilo ogorčeno nakon saznanja da nije plakao na pogrebu svoje majke. Takva Mersaultova ravnodušnost u svijetu moralnih vrijednosti uistinu nije najlakše shvatljiva. U ovome romanu postavlja se kompleksno pitanje: gdje se javlja pravednost kad se glavni motiv zločina bira proizvoljno, kada se čovjeku sudi prema usađenim predrasudama društva?

Odnos sina i majke proteže se kroz cijeli roman, na primjer neznanje majčinih godina nakon samog pogreba, nepoznavanje majčina života i bezosjećajnost na njegovu izrazu lica nakon majčine smrti. Pokazuje kako glavni protagonist ne iznosi nikakve jake osjećaje prema pokojnoj majci, što na kraju i samom sudu biva nepojmljivo. Camus je pisac apsurdna i njemu ništa nije sveto, kao ni njegovu glavnom junaku.

Pojam majke u romanu ima doista važnu ulogu posebno nakon što smo upoznati sa životom Alberta Camusa, sina siromašne samohrane majke koja je uzdržavala njega i njegova brata, koji je bio invalid. Njegova majka bila je neuka žena koja je krvavo radila kako bi othranila svoja dva sina. Lik majke je u Camusovu djelu prikazan kao ravnodušan, nevidljiv i beščutan lik. I tu zapravo možemo uočiti dozu apsurdna.

Camus u svakom od čitatelja uspijeva probuditi upravo tu apsurdnu atrakciju. Mnogi su mu zamjerali što izjednačava egzistencijalizam i apsurd. Za Camusa je zanimljivo spomenuti, nakon nagomilanih teza o apsurd, da je jasno osudio nacističku Njemačku, antisemitizam i holokaust. Njegovo djelo *Stranac* možemo tumačiti i kao suprotstavljanje svijetu koji je tada vladao. Camus je pojedinac poput njegova Mersaulta koji nema sagrađeno mjesto u povijesti, ali je svojim bićem utjelovljen kao takav u samu povijest. Posložio je putove između apsurdna i slobode te nužnog i mogućeg.

8. ARSENOVA BORBA KAO OBJAŠNJENJE APSURDA

Kroz čitavi roman upoznajemo Arsena Toplaka koji živi život izvezen apsurdom. Roman je temeljen na zbilji i čistoj svakidašnjici izopačenog intelektualca. Za djelo je poznato da je drukčije od ostatak hrvatskog književnog opusa. Dok ga neki smatraju velikim promašajem, drugi ga smatraju apsolutno uspelim djelom.

Arsen Toplak, glavni lik djela, osjeća apsurd osobnog življenja, osjeća ništavilo svuda oko sebe. Osjeća se beskorisno i ništavno. Na jedinstveno ispričani način u romanu Toplak postaje čovjek nižeg „staleža“, može se reći i zoomorfno biće koje korača zemaljskim životom. Kao protagonist, koji doživljava osobnu promjenu, ironijom potvrđuje biblijsku riječi: „Jedanput bijaše riječ i riječ postade tijelo. I opet će tijelo postati riječ.“ „Ja sam ko gamad: čistoća me ubija.²⁶ U romanu se javlja izvrtanje njegove vlastite ideje i onoga što nam tumači Biblija, javlja se apsurd egzistencije i piščeva riječ spaja smisao zbilje i ironije u kompleksnu cjelinu. Osim krikom obojanih situacija i događaja, u romanu se javljaju i izvrnuti leksički i semantički sljedovi teksta. Kamovljevo razmišljanje i splet njegova uma uz literarno-jezični izraz uvelike se razlikuju od djela koja su pisana prije njega. Kamov se odlikuje posebnošću. Poput Camusa uključuje se u prethodnicu moderne književnosti, takva se književnost kuje u europskim umjetničkim i književnim „otocima“ na samom prijelazu u dvadeseto stoljeće.²⁷ Mnogi pisci dvadesetog stoljeća, pa tako i Kamov, u svoju stvarnost unose veliku dozu krika, straha, ništavila, točnije apsurd.

Danas mi trnuše nožni prsti. Novac je istekao. Ostah bez objeda. Srdim se i grdim. Nožni me je palac stao probadati. Počeo sam psovati. A ja se bojim patnje, oskudice i zime ko intimnosti. Bojim se strasti i – psovke. Samoga sebe... Ja sam strašivica.²⁸

Iz navedenoga citata izviruje čovjek koji nije svjestan samoga sebe, a kada nismo svjesni sami sebe, tada dolazi do apsurd. Lik proživljava totalnu nestabilnost uma i vlastitu preobrazbu. Arsen Toplak osjeća psihičku i fizičku raspadnutost svojega bića: „Jer svi ovi dijelovi, što sastavljahu nekad cjelinu, čovjeka, bića, bijahu sad svoji, rastavljeni, atomizirani.²⁹ Prepušta se u cijelosti stanju u kojem se nalazi, propada, raspada se.

²⁶ Polić, Kamov, Janko, *Isušena kaljuža*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 151.

²⁷ Usp. <http://www.stav.com.hr/poredbeno/josip-krajac-janko-polic-kamov-i-filozofija-apsurda-isusena-kaljuza/>, 30. 8. 2018.

²⁸ Polić, Kamov, Janko, *Isušena kaljuža*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 151.

²⁹ Polić, Kamov, Janko, *Isušena kaljuža*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 142-143.

U razmišljanju o vlastitu subjektu Toplak društveni milje pretače u vizualno-auditivne percepcije materijalnoga svijeta. I to što subjekt prolazi fazama dehumaniziranja - od animalnoga do amorfnoga - samo je slika čovjeka, a postaje iskrivljenom, reduciranom i karikaturalnom kao povanjšteni odraz promjene svijesti, rastvaranje ličnosti kao subjekta.³⁰

Arsena muči misao koja u njemu stvara buru vanjskog i unutarnjeg doživljaja o samome sebi: „...gdje bijaše grijeh i gdje misli bijahu zlodjelo.“³¹ Njegove misli putuju kroz apsurd, a na to ga je putovanje potjerala okrutna realnost života. Kamov sve oko sebe opisuje beskorisnim, suvišnim, ali on u svojoj suštini postaje razumljiv čovjek koji i samoubojstvo opravdava. Takvim stavom postaje besmislena i individualnost svakog čovjeka. Toplak je lik kojega činjenice u cijelosti zbunjuju i opći kaos u svojem umu on prihvaća kao dio sebe. „Okotila se među one, što mogu razumjeti orgiju, piće i plač, jer one su same i orgija i piće i plač. Kćeri bluda – i besplodne!“³²

Arsenov najveći problem je manjak moralne moći uma. Protagonist djela doseže dno onoga trenutka kada je u žaru tuberkulozne vrućice u alkoholiziranom stanju vidio samoga sebe kao apsurd, tada se dovodi u pitanje i njegov opstanak, točnije njegova egzistencija je dosegla upitan nivo. U takvom kontekstu Toplak stvara besmislenu relaciju i prema zajednici u kojoj živi i prema svojoj obitelji: „...njima bijaše stalo do njegova života ko do svakog predmeta u kući.“³³

Kako čitanje djela protječe, tako se Arsenova ličnost sve dublje usidrava u gomilu apsurda, njegova duša leti iz realnoga svijeta u irealni. Arsenova svijest je u kaosu kao i sve prije spomenuto. Riječi i njihova značenja u njegovu umu se ne poklapaju. Poremetila se relacija između naratora i subjekta radnje. Arsenove riječi i ponašanje samo je odgovor na vanjštinu koja ga ubija, na apsurdan život i na apsurd morala kaljuže koja je zaokupila njegovu psihu. Arsen Toplak je suprotstavlja apsurd. Janko Polić Kamov je pisac koji se kroz svoja djela koristi filozofijom apsurda. Tvrdi da se apsurd suprotstavlja pobuna koja jedina daje nekakav smisao svem besmislu.

Zanimljivo bi bilo odgonetnuti oko čega se to Kamovljevi junak romana buni. Kamov se kroz lik Arsena Toplaka bori protiv lažnog morala, protiv životne ustajalosti, protiv književnosti koja je stala, protiv apsurda i čovjekovih kaveza koji mu brane slobodu, protiv

³⁰ <http://www.stav.com.hr/poredbeno/josip-krajac-janko-polic-kamov-i-filozofija-apsurda-isusena-kaljuza/>, 30. 8. 2018.

³¹ Polić, Kamov, Janko, *Isušena kaljuža*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 139.

³² Polić, Kamov, Janko, *Isušena kaljuža*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 135.

³³ Polić, Kamov, Janko, *Isušena kaljuža*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 149.

srditog vremena koje ne staje i izgubljenosti osobnog uma koji se gubi u cijelom kompleksu života kao takvog. Kamov kroz lik svojega glavnog junaka prikazuje sebe i svoju unutrašnju borbu koju vodi sa svijetom. Kamovljev Toplak se neustrašivo suprotstavlja zajednici koja ruši i proganja posebnost i humanost u čovjeku. On je lik koji se usudio suprotstaviti nametnutim vrijednostima i građanskom moralu. Kao lik koji kasnije u sebi pronalazi umjetnika, oslobađa se predrasuda i čimbenika koji su se uklapali u opće poznati građanski moral i građansku umjetnost. Javlja se konstantna relacija između tijela i uma, vanjskoga i unutarnjeg. Zapravo, tijelo i bolest su uporišta njegove opsesije. U dvadesetom stoljeću, pa tako i u ovom romanu, javlja se problem tijela, što je u prijašnjoj književnosti bilo bačeno pod tepih. U starijoj književnosti naglasak je bio na duhovnome stanju. Kao što je već spomenuto, Kamov je u ovome djelu tijelo poistovjetio s biblijskom moći govora: „I opet će tijelo postati riječ.“³⁴ Ono što Kamov naziva vanjskim ili tjelesnim rušenje je svih normi koje su nametnute u bilo kojem obliku.³⁵

Kamovljev način pisanja građen je na svim oprekama i zasadama koje su u ovome podnaslovu spomenute. Napose možemo ih naći najviše u samome romanu *Isušena kaljuža*. Djelo protoavangarde uzdiže se u visine i progovara o nekada nejasnim i dubokoumnim temama poput apsurdna, smisla i tijela koje ruši norme.

Istinska pobuna apsurdna životu javlja se u profilu njegova lika Arsena, koji se osjeća potpuno slobodno tek kada može raditi i živjeti prema svojim standardima i načinima življenja: „...jedino što me tištilo i omrčivalo čađom i dimom svijetli uspon i let misli...Meni laska što sam bezvjerac, ateist i heretik.“³⁶

Arsenov glavni cilj bio je živjeti život bez predrasuda, oklopa, lažnih osjećaja i granica. Oslobodio je sve okove koji su ga odmalena kovali i odlučio živjeti na, do tada, neshvatljiv način većini, a s druge strane i neprihvatljiv. Zbog takva stava i ponašanja često dolazi u sukobe. Arsen u djelu percipira neobičan seksualni odnos. Pristaje na seksualni odnos bez predrasuda. Kod njega je sve dopušteno. Zbog bolesti koju posjeduje i čestih alkoholiziranih stanja dovodi svoj život u opasnost, često biva u deliriju. Njegov je život atelje halucinacija, gdjekad duševnih ili fizičkih. Arsen, kada je u lošem duševnom stanju, hrani tjelesnu krizu u kojoj se nalazi. Kamovljev lik, Arsen, propada usporedo s potonućem

³⁴ Polić, Kamov, Janko, *Isušena kaljuža*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 151.

³⁵ Usp. <http://www.stav.com.hr/poredbeno/josip-krajac-janko-polic-kamov-i-filozofija-apsurdna-isusena-kaljuza/>, 30. 8. 2018.

³⁶ Polić, Kamov, Janko, *Isušena kaljuža*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 317.

vlastite svijesti.³⁷ "...I onda odmah – ko da sam ja bio ti podočnjaci na suhoj, isprljanoj atmosferi."³⁸

9. APSURDNA STAZA MERSAULTA I ARSENA TOPLAKA

Kada je riječ o Kamovljevu glavnom junaku, on svijet oko sebe percipira u spektru svih nijansi crne i sive boje pa zbog toga biva tjeskoban i jednoličan lik. Kod Camusova junaka javlja se potpuni kontrast. Mersaulta pak zasljepljuje blještavilo i zrake sunca koje ga čine razdražljivim i potiču upiranje prsta na okidač revolvera.

„Njezino je lice nekud zastalo podalje od mene i ruka se vanredno zabijelila u mraku. Crna pleća i bijela kupola... proletjelo mi nad tim svjesnim priviđenjem i odmah je i njezino lice probljedilo. Odsada sam često osjećao ovo bijelo u tami i stajao pod dojmom bijelih kostura i crnoga groba.“³⁹

„Na svaki mač svjetla što je izbijao iz pijeska, iz pobijeljele školjke ili iz krhotine stakla, grčile su mi se vilice.“⁴⁰

Iz navedenih citata i zaključaka vidljiva je prisutnost i utjecaj vanjskih okolnosti na protagoniste i njihovo raspoloženje.

Toplak je svjestan svojega ništavila, osjeća gomilu praznine u duhovnom i materijalnome smislu. Kod Kamova ili pak Toplaka rađa se strah od prisutnosti ništavila i duševnog i fizičkog raspada. Cijelo je djelo obuzeto filozofijom apsurdna koja je već bila prisutna širom Europe. Arsen život doživljava kao svoj, on pjeva pjesme za sebe, misli sam u sebi i živi od sebe. U ovakvim tezama realno postaje apstraktno, a apstraktno postaje konkretno. Čisti absurd. Najveći Toplakov problem je redovito traganje za samim sobom. On nije sposoban pronaći samoga sebe, svoju kompletnu strukturu kao čovjeka. Našao se između racionalnog i iracionalnog svijeta: ...kad bi razgovorima zabrodio po kaljuži kojoj nadjevaše ime psiha.“⁴¹

³⁷ Usp. <http://www.stav.com.hr/poredbeno/josip-krajac-janko-polic-kamov-i-filozofija-apsurda-isusena-kaljuza/>, 30. 8. 2018.

³⁸ Polić, Kamov, Janko, *Isušena kaljuža*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 416.

³⁹ Polić, Kamov, Janko, *Isušena kaljuža*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 261.

⁴⁰ Camus, Albert, *Stranac*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2004., str. 46.

⁴¹ Polić, Kamov, Janko, *Isušena kaljuža*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 188.

Ono što Camusu predstavlja strah, napetost i neizdržljivost u govoru pjesnika i poriv protiv stvarnosti, sadržano je i u Kamovljevoj *Isušenoj kaljuži*. Kamovljeva i Camusova stvarnost je zapravo umjetnost u svojoj suštini. Oba pisca tumače kako je umjetnost ona koja treba rastumačiti pojam apsurdna i njegovo pojavljivanje. Za njih umjetnost ne predstavlja samo vanjsku, estetsku značajku, nego i onu etičku, a u suštini svega je borba za čovjekovu slobodu.

Javlja se velik broj sličnih stanja likova u određenim životnim situacijama. Apsurdna stanja u kojima se našao Mersault prisutna su kod Toplaka.

Opet se javlja majčin lik. Slične situacije i reakcije likova zabilježene su u slučaju kada saznaju da im je majka umrla. Toplak je ostao smiren poput „sunarodnjaka“ Mersaulta nakon primitka obavijesti da mu je majka umrla.

„Danas je mama umrla. Ili možda jučer, ne znam. Dobio sam brzojav iz ubožnice: Majka je preminula. Ukop sutra. S poštovanjem. Ali, to ništa ne znači. Možda je to ipak bilo jučer.(...) Zasad kao da mama nije ni umrla. A nakon ukopa bit će to nešto svršeno i sve će poprimiti službeniji izraz.“⁴²

„U prvi je mah ostao silno hladan. Brzojav je glasio: ‘Majka umrla od kapi.’ On se dapače trudio da osjeti žalost, u tu svrhu prikazivao u mašti konac njezinog života što užasnijim; stao se dapače upuštati u egoistički sentimentalizam: Sam, bez kućišta, bez ognjišta, bez svega...? Ali ostajao suh i, unatoč dozvanih predodžaba, njegovo unutarnje shvatanje bijaše tupo. Ali kad je odgovorio Mariji (!): ‘Majka je od kapi umrla’ stao mu je glas plakati... on je prosuzio najprije radi – sebe.“⁴³

Arsen Toplak ne nalazi razumijevanje ni za koga oko sebe, prezire sve što ga okružuje, pokazuje dozu ironije prema nesrećama drugih ljudi i vesti ravnodušnost po sagu svojega života. Njegov lik nakon raznih situacija s majkom, uzdizanja majke u visine, „neočekivano“ završava totalnim besmislom i apsurdom. Tijekom cijeloga života osjećao je odbojnost prema majci, dok ga je majka sebično htjela samo za sebe. Toplak ostaje bez majke i tada slijedi trenutak prodiranja slobode u njegov život. On bez majke osjeti čari slobode jer je majčin odgoj protagonista odveo u dugačke hodnike „zarobljeništa“ i neslobode. Kao što je gore već spomenuto, oba lika odnose se hladnokrvno prema saznanju o smrti majke.

⁴² Camus, Albert, *Stranac*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2004., str. 7.

⁴³ Polić, Kamov, Janko, *Isušena kaljuža*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 179.

U oba romana uviđa se mnoštvo sličnih situacija i pothvata likova u određenim situacijama. Glavna razlika između ova dva lika je u tome što Mersault postaje ubojica, a Toplak samo razmišlja o samoubojstvu. Onoga trenutka kada je Mersault nasilno napao svećenika, vraća se misao na Arsena koji također frustrirano nasrće na svojega kuma svećenika. U situacijama sudjelovanja u nemoralnim činovima obojica likova bivaju prisutni pri izvršenju nasilja.

U ovome dijelu rada često se javlja riječ *majka*. Što je s ocem? Arsen i Mersault imaju doduše slične situacije vezane za oca. Arsen se nerado sjeća svojega oca, a Mersault nikada nije upoznao vlastita oca. Korijen njihova otuđenja nalazi se u samom djetinjstvu temeljenom na odnosu oca i sina.

Kada analiziramo njihovu komunikativnost, opet ćemo naići na dvije slične osobe. I Toplak i Mersault ne nameću razgovor, ne obaziru se previše na svoje sugovornike i teže samo k završetku razgovora: „Govorim vrlo malo. Obično ne znam što da govorim, jer ne slušam.“⁴⁴ Slične izjave i opise komunikacije možemo pronaći i kod Mersaulta.

Albert Camus je *Stranca* napisao 1942. godine, a Janko Polić Kamov *Isušenu kaljužu* pisao je od 1906. do 1910. godine. *Isušena kaljuža* kao apsurdni roman, početkom dvadesetog stoljeća, prikazivala se u opusu hrvatske književnosti, dok se *Stranac* prikazivao među redovima europske književnosti.

Dva protagonista, ne samo djela navedenih u naslovu rada, nego i samog ovog završnog rada, osobnosti su pobune. Likovi su izgubljeni u svom umu, svojoj svijesti i društvu u kojem žive. Javlja se apsurd kovan u njihovoj svijesti. Albert Camus i Janko Polić Kamov su pisci koji tragaju za istim ciljem, trče za slobodom, a bježe od predrasuda uz pomoć kreiranih likova obojanih bojama apsurd.

Možda svatko od nas u određenom trenutku sebe doživljava kao vlastita „stranca“ ili svoj um naziva „kaljužom“, ali zasigurno ne poput buntovnog Arsena Toplaka ili fascinantnog i neshvatljivog Mersaulta. Dva krojača apsurd.

⁴⁴ Polić, Kamov, Janko, *Isušena kaljuža*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., str. 450.

11. ZAKLJUČAK

Rad se temelji na proučavanju apsurdna kao glavnog elementa u djelima *Isušena kaljuža* i *Stranac*. Iščitavanjem romana i proučavanjem njihovih glavnih likova dobivamo apsurdne slike života dvaju pojedinaca, apsurdnih likova, Mersaulta i Arsena Toplaka. Živjeli su sličnim životima, a opet toliko različitim. Mersault je ubojica, dok Arsen Toplak nije. Oba lika se nalaze u sličnim životnim situacijama. Njihov odnos prema životu nije isti kao kod većine ljudi. Oni ne žive po pravilima, normama, diktatima ili očekivanjima drugih, oni žive život po vlastitim pravilima.

Promatrajući i uspoređujući likove uočavamo da se sličnosti i razlike javljaju u velikom broju. Razlika između njih dvojice je u tome što je Mersault potegnuo pištolj prema Arapinu, dok Arsen Toplak ne ubija nikoga. Oba su pisca izvrsno oslikala svoje glavne likove apsurdnim bojama. Mersault je lik koji predstavlja „stranca“ u gomili istih ljudi. On je samo živio život surove zbilje i realnosti, on je lik čvrsta karaktera koji svoje ponašanje temelji na vlastitom opažanju stvarnosti. Za razliku od Mersaulta, Toplak je bio onaj koji se cijeloga života trudio biti drukčiji od ostalih. Veliki dio njegova života zaokupile su misli vezane za umjetnost. Na kraju spoznaje samoga sebe kao umjetnika – pisca.

Zanimljivo je bilo analizirati dvije specifične ličnosti koje se ne sreću često pri čitanju romana. Tipovi ovakvih likova intrigantni su većini ljudi. Specifičnost ovakvih likova je u tome što od čitatelja zahtijevaju razumijevanje njihove psihe.

Kao što je istaknuto i u samome naslovu djela, temelj ovoga rada je absurd. Oba su djela temeljena na apsurdnom koji su krojili glavni likovi djela. I koliko god navedeni likovi bili različiti, njihova sličnost je duboko neiskorjenjiva, iz razloga što su oba lika temeljena na apsurdnom.

12. LITERATURA

1. Camus, Albert, *Mit o Sizifu*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1961. (preveo: Nerkez Smailagić)
2. Camus, Albert, *Stranac*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2004. (preveo: Zlatko Crnković)
3. Jurčević, M. (1974). Pogled na čovjeka i smisao smrti. *Crkva u svijetu*. [Online] 9 (2). str. 160. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/91503>. [Pristupljeno: 28. 9. 2018.]
4. Matoš, Antun, Gustav, *Sabrana djela*, Zagreb, 1976.
5. Machovec, Milan, *Smisao ljudske egzistencije*, Biblioteka Sintagma, Zagreb, 2008.
6. Nemeč, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana*, Znanje, Zagreb, 1998.
7. Polić, Iva, *Janko Polić Kamov – Ususret avangardi*, ReviewArticle, Split, 2017.
8. Prosperov, Novak. Slobodan. 2004. *Povijest hrvatske književnosti*. Svezak II. Marjan tisak. Split.
9. Sejranović, Bekim. 2001. *Modernizam u romanu Isušena kaljuža Janka Polića Kamova*. Adamić. Rijeka.
10. Tadić-Šokac, S. (2012.) Isušena kaljuža Janka Polića Kamova kao samorodni roman, *Fluminensia*, [Online] 24. (2). str. 8. Dostupno na: [file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/fluminensia_2_2012_Tadic_Sokac%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/fluminensia_2_2012_Tadic_Sokac%20(1).pdf). [Pristupljeno: 28. 8. 2018.]
11. <https://www.mvinfo.hr/knjiga/8779/stranac> (iz Camusova predgovora američkom izdanju *Stranca*) (Pristup: 25. 8. 2018.)
12. <https://www.mvinfo.hr/knjiga/8779/stranac> (Pristup: 25. 8. 2018.)
13. <https://www.kamov.hr/biografija> (Pristup: 27. 8. 2018.)
14. www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3454 (Pristup: 29. 8. 2018.)
15. <http://www.stav.com.hr/poredbeno/josip-krajac-janko-polic-kamov-i-filozofija-apsurda-isusena-kaljuza/> (Pristup: 30. 8. 2018.)

13. SAŽETAK

U radu se obrađivala tema apsurdna u djelima *Stranac* i *Isušena kaljuža*. Mersault i Arsen Toplak neshvaćeni su i apsurdni pojedinci. Primarni cilj ovoga rada bio je objasniti elemente apsurdna u svakom od djela. Rad se sastoji od poglavlja koja objašnjavaju apsurd općenito i apsurd u navedenim djelima. U poglavljima su opisani život i rad Alberta Camusa i Janka Polića Kamova, radnja obaju romana, zatim što je uopće pojam apsurdna u književnosti te koje elemente apsurdna sadrže spomenuta djela. Zatim slijedi analiza života protagonista, te se opisuju zbivanja u njihovim životima koja ih dovode do spoznavanja apsurdna ljudske egzistencije. U radu se nalaze i analize samih tekstova odnosno izdvojene su cjeline koje se odnose na glavne likove. Dokazano je da su obojica likovi koji žive život na apsurdan način, što je dodatno potkrijepljeno citatima i parafrazama.

Ključne riječi: Albert Camus, Janko Polić Kamov, *Stranac*, *Isušena kaljuža*, Mersault, Arsen Toplak, apsurd, ljudska egzistencija.

